

УДК 342.95:340.114(ЄС:477)

О.Г. Циганов,кандидат технічних наук, доцент,
начальник відділу ДНДІ МВС України, м. Київ

ПЕРЕДУМОВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА В УКРАЇНІ

У статті розкриваються передумови запровадження інституту адміністративних послуг у країнах Європейського Союзу та в Україні. Проведений аналіз включає дослідження питань становлення сучасного розуміння відносин між людиною та державою, нової моделі функціонування публічної влади й побудови демократичної, соціальної правової держави, а також формування нової моделі адміністративно-правового мислення, якісного оновлення й становлення сучасного доктринального розуміння змісту адміністративного права. Зроблено висновок, що ступінь розвитку інституту адміністративних послуг відображає якість функціонування органів публічної влади, є певним індикатором у визначенні політики держави.

Ключові слова: інститут адміністративних послуг, публічна адміністрація, людиноцентристська політика України, реформування адміністративного права України, європейська адміністративна конвергенція.

В статтє раскрываются предпосылки введения института административных услуг в странах Европейского Союза и в Украине. Проведенный анализ включает исследование вопросов становления современного понимания отношений между человеком и государством, новой модели функционирования публичной власти и построения демократического, социального правового государства, а также формирования новой модели административно-правового мышления, качественного обновления и становления современного доктринального понимания содержания административного права. Сделан вывод, что степень развития института административных услуг отражает качество функционирования органов публичной власти, является определенным индикатором в определении политики государства.

Ключевые слова: институт административных услуг, публичная администрация, человекоцентристская политика Украины, реформирование административного права Украины, европейская административная конвергенция.

Paper reveals the preconditions for the introduction of the institution of administrative services in the countries of the European Union and in Ukraine. The analysis includes the study of the issues of the formation of a modern understanding of the relationship between a person and the state, a new model of the functioning of public power and the construction of a democratic, social legal state, as well as the formation of a new model of administrative-legal thinking, qualitative updating and the formation of modern doctrinal understanding of the content of administrative law.

The institution of administrative services is a complex interdisciplinary legal institution, which is characterized by a combination of public-law and private-law methods. At the

same time, the institution of administrative services is an integral part of administrative law. In particular, procedural actions for the provision of administrative services are regulated primarily by the rules of administrative law. Social relations for the provision of such services are characterized by homogeneity, relatively long history and large legal basis. Also, there is a uniformity of the rules of law that regulate these relations. The degree of the development of the institution of administrative services reflects the quality of functioning of public authorities, is a special indicator in defining the state policy.

Keywords: *institution of administrative services, public administration, human centred policy of Ukraine, reform of administrative law of Ukraine, European administrative convergence.*

У 1998 році Концепцією адміністративної реформи в Україні однією з вихідних концептуальних засад реформування органів виконавчої влади визначалася необхідність переорієнтації діяльності цих органів з виконання суто адміністративно-розпорядчих функцій на надання державних управлінських послуг громадянам та юридичним особам, а також забезпечення дії принципу верховенства права [1]. Підкреслювалося, що демократична гнучка та ефективна організація державного управління має базуватися на формуванні ефективного механізму надання населенню управлінських послуг, підвищенні їх якості та доступності.

Таким чином, зазначеною Концепцією в Україні було запроваджено новий інститут адміністративного права – інститут адміністративних послуг, зміст якого передбачає переоцінку характеру взаємовідносин між державою і людиною. І якщо нещодавно термін “адміністративні послуги” розглядався як новела адміністративного права України, то на цей день вже можемо вести мову про “адміністративні послуги” не тільки як про новий інститут адміністративного права, але й як про теорію права.

У свою чергу, теорія безперервно пов’язана з практикою, яка ставить перед пізнанням завдання і вимагає їх вирішення. Тому практика входить органічним елементом до теорії. Отже, щоби дослідити та порівняти становлення й реалізацію теорії адміністративних послуг у країнах Європейського Союзу та в Україні, потрібно спочатку провести аналіз передумов виникнення та розвитку інституту адміністративних послуг у цих політико-територіальних організаціях, а саме становлення сучасного розуміння відносин між людиною та державою, нової моделі функціонування публічної влади (державного управління) й побудови демократичної, соціальної правової держави, а також формування нової моделі адміністративно-правового мислення, якісного оновлення й становлення сучасного доктринального розуміння змісту галузі адміністративного права, у межах якої виникає та формується зазначений правовий інститут.

У сучасному світі на межі ХХ – ХХІ століть спостерігаються тенденції нового розуміння призначення держави, її функцій, а також взаємовідносин публічної влади й громадянського суспільства. Як наслідок цього, в багатьох країнах світу (поза залежністю від ступеня їх соціально-економічного розвитку) виникла необхідність здійснення широкомасштабних реформ, спрямованих на перетворення систем державного управління.

Русійними мотивами більшості адміністративних реформ у цих країнах було усвідомлення необхідності вирішення одного (або декількох) із таких комплексних завдань: підвищення ефективності діяльності системи державних органів; перетворення держави у відповідального працедавця, здатного повернути на державну службу достатню кількість службовців потрібної кваліфікації й

водночас ефективно контролювати витрати на їх утримання; підвищення довіри до держави з боку населення та приватних осіб [2, с. 7].

Свого часу, в середині ХХ століття, дифузія соціалістичних ідей у капіталістичну практику управління справами суспільства активізувала соціально-демократичний потенціал капіталістичного ладу, зміцнила його правову основу. За останні десятиліття змінилася й функціональна діяльність державного механізму управління суспільством – посилилася його соціальна спрямованість, велика увага приділяється забезпеченню прав і свобод людини. У свою чергу, громадянське суспільство відповідає такій державі більшою довірою, утверджуючи її легітимність.

Найвищим ступенем у всій багатовіковій історії розвитку держави є правова держава, межі влади якої, а також формування повноважень, функціонування суворо засновані на праві, головне призначення якого – визнання, дотримання і захист прав та свобод людини й громадянина [3, с. 60]. Правова держава – це організація політичної влади, що створює умови для найбільш повного забезпечення прав і свобод людини й громадянина, а також для найбільш послідовного стримування за допомогою права державної влади з метою недопущення зловживань. Правова держава постійно проводить людиноцентристську як зовнішню, так і внутрішню політику.

Разом з тим, за часів панування в колишньому СРСР адміністративно-командної системи господарювання і управління, марксистсько-ленінське вчення, яке виходило із тлумачення держави як апарату, а державного управління як функції класового панування і придушення ідеологічних супротивників, сприймалось радянським суспільством як єдино правильне та незмінне. Ідеолог та догматик радянського права академік А.Я. Вишинський у той час підкреслював: “Радянське державне управління – це здійснення завдань диктатури пролетаріату, це реалізація волі радянського народу” [4, с. 92].

У зв’язку з докорінними змінами, які відбулись у світі після Другої світової війни, трактування держави виключно з класових позицій вступило в суперечність із ходом розвитку держав не тільки в капіталістичних країнах Заходу, а й у Радянському Союзі. Особливо гостро ці протиріччя на теренах колишнього СРСР стали проявлятися з середини 80-х років, за часів так званої “перебудови” та подальшого розвалу цього державного утворення.

Традиційні дослідницькі підходи до наукового аналізу соціально-економічних, правових, державно-управлінських явищ, що ґрунтувалися виключно на принципах марксистсько-ленінської філософії, за умов нестандартної політико-економічної ситуації, яка склалася в зазначений перехідний історичний період, виявили наукову обмеженість в оцінці й поясненні її причин і тенденцій.

В Україні, з набуттям нею незалежності, відбувається становлення нової моделі державного управління, в якій пріоритет надається ідеям громадянського суспільства та демократичної, соціальної й правової держави. Адже будь-яка політика, структура або процес управління, які спрямовані на демократичну трансформацію національної економіки, втрачають свій сенс, якщо їм бракує людського виміру, орієнтованого на врахування приватних потреб та інтересів людини, їх гармонізацію із загальними (публічними) потребами та інтересами суспільства [5, с. 72].

Саме тому в Основному Законі нашої держави, прийнятому Верховною Радою України 28 червня 1996 року, законодавцем були закріплені правові ідеали та перспективи демократичного розвитку України. Так, ст. 1 цього політико-правового акта проголошує: “Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава”. Крім того, в ст. 3 Конституції України закріплюється

як головний обов'язок держави утвердження і забезпечення прав і свобод людини, життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека якої визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [6]. Отже, сама Конституція вимагає переходу від пануючої в минулому ідеології “домінування держави” над людиною до нової ідеології “служіння держави” перед людиною.

Водночас слід розуміти, що демократичність Основного Закону держави може бути засвідчена тільки шляхом практичної реалізації конституційно-правових норм у життєдіяльності суспільства, створення дієвої системи державних гарантій захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, сприяння правовому прогресові українського суспільства.

Таким чином, в Україні з середини 90-х років минулого століття явно назріла необхідність проведення широкомасштабних реформ у багатьох сферах державного та суспільного життя і, перед усім, реформи адміністративної.

Призначення адміністративної реформи, що здійснюється в Україні, – зробити владу відкритою, прозорою, ефективною та підконтрольною суспільству. Крім того, здійснення адміністративної реформи повинно суттєво вплинути на зміст адміністративного права, яке поповниться новими підгалузями та інститутами.

Адміністративно-правове регулювання є своєрідним продовженням упорядкування суспільних відносин за допомогою конституційно-правових норм, опосередкуванням багато в чому їх дії. Існування адміністративного права є необхідною умовою і засобом реалізації Конституції в найважливішій сфері функціонування публічної влади – сфері виконання законів та інших правових актів держави.

Як базова складова публічного права адміністративне право постало лише у ХІХ ст. і було остаточно сформоване в минулому столітті. При цьому становлення цієї галузі права було тісно пов'язано з еволюцією держави, і, зокрема, форми державного правління і політичного режиму.

Одним з основних джерел адміністративного права визнається поліцейське право, для якого було характерним пріоритетне застосування заборон як методів правового регулювання та різних форм державного примусу. В нормах поліцейського права інтереси держави визначалися первинними, а інтереси особи – похідними. Перетворення поліцейського права в адміністративне відбулося тільки тоді, коли воно встановило у своїх нормах поряд із правами органів публічного управління та кореспондуючими їм обов'язками приватних осіб також і права громадян стосовно органів державного управління та відповідні зобов'язання цих органів щодо громадян [7, с. 85].

Крім того, становлення адміністративного права проходило в межах конституційного права. Оскільки останнє регулює основи організації та функціонування усіх органів державної влади, в тому числі виконавчої, й дійсно є передумовою адміністративно-правового регулювання. Втім, як зазначає Ю.М. Старілов, незважаючи на загальність, первинність і масштабність конституційного права, воно не може детально регламентувати управлінські відносини, а встановлює лише основи для розвитку всіх галузей права, зокрема для адміністративного [8, с. 4]. Відокремлення адміністративного права від конституційного, що відбулося переважно у другій половині ХІХ ст., було пришвидшене з проголошенням ідеї доцільності розмежування політики та управління, сформульованої приблизно одночасно американським професором В. Вільсоном і французьким ученим А. Шардоном [9, с. 9].

Щодо сьогодення відомий німецький адміністративіст Е. Шмідт-Ассманн зазначає, що основною моделлю й метою будь-якого адміністративно-правового

мислення, яку завжди слід тримати в полі зору, є скерованість адміністративного права на права особи. Крім того, сучасне адміністративне право має не тільки захищати громадянина в його правах від дій органів публічної адміністрації (тобто регулювати втручальне публічне адміністрування й публічно-адміністративну діяльність із надання послуг), але водночас унормовувати публічну адміністрацію так, щоб вона могла ефективно виконувати свої завдання. Отже, адміністративне право має виконувати подвійне завдання: дисциплінування та сприяння виконанню адміністративних дій. В останньому завданні закладено ідею дієздатності публічної адміністрації [10, с. 17–19].

Провідною ідеєю сучасного розуміння відносин між людиною та державою є те, що хоча індивід, член суспільства, й залишається підпорядкованим публічній владі, проте він є не підданим, а громадянином. Індивід має пріоритет перед державою, але не має однакового рангу з нею. При цьому, громадянин діє в межах встановлених правом свобод, а публічні органи – у межах компетенцій, наданих правом.

Поза всяким сумнівом, у сучасних умовах глобалізації однією з особливостей розвитку світового співтовариства є зростання реальної взаємозалежності між національно-державними системами, що об'єктивно спонукає їх до співпраці й узгодження власних національних інтересів з інтересами держав-партнерів у міжнародних відносинах. Це пов'язано з виходом людства на якісно новий рівень розвитку, оскільки ті часи, коли кожна держава могла будувати систему міжнародних відносин, виходячи лише зі своїх власних інтересів, уже відійшли в минуле [11, с. 5].

Дедалі переконливішими досягненнями світової цивілізації стають результати інтеграції більшості країн Європи. Поряд із формуванням єдиного європейського політичного простору наприкінці 80-х років ХХ століття почали виділяти європейське адміністративне право як результат європейських адміністративних конвергенційних процесів.

Як наголошує один із провідних дослідників європейської адміністративної конвергенції Й.П. Олсен, така конвергенція, наближення адміністративних систем до єдиної (спільної) моделі призводить до зменшення розбіжностей та невідповідностей у засадах діяльності публічної адміністрації та її структурі, що сприяє більшій однорідності та налагодженню зв'язків між формально відокремленими публічними адміністраціями [12].

Під “європеїзацією” адміністративного права розуміється вплив європейського правового мислення та правничої діяльності на національно-державні системи адміністративного права, зокрема через нашарування на них та їх трансформації. Зазначена європеїзація може відбуватися двома шляхами: 1) по горизонталі – між правничими системами держав; 2) по вертикалі – між міжнародними та наднаціональними європейськими організаціями та державами-членами цих організацій.

Постійні контакти представників держав – членів Європейського Союзу та Європейської Комісії, вимоги щодо розвитку та імплементації *acquis communautaire* за єдиними стандартами, виникнення європейської адміністративної юстиції, а також наявність спільних основних цінностей та принципів державного управління призвели до конвергенції національних публічних адміністрацій, що дістало назву “Європейський адміністративний простір” [7, с. 11].

Власне кажучи, поняття “Європейський адміністративний простір” відображає все те позитивне, що було досягнуто в ході еволюції адміністративно-правових форм міжнародного співробітництва публічних адміністрацій європейських країн.

Адміністративне право співтовариств має на меті: з одного боку, – однакове, дієве застосування органами виконавчої влади держав-членів ЄС норм права, що становлять основу публічно-адміністративної моделі для всього простору ЄС, а, з іншого боку, – внесення змістовних змін до національного права кожної держави-члена ЄС в сенсі гармонізації чинного або творення нового права, тобто здійснення правової інновації [10, с. 37].

Процес подальшого формування Європейського адміністративного простору передбачає, щоб усі держави, які функціонують у спільному європейському правовому просторі, поділяли певну сукупність демократичних цінностей, а їх правові системи будувалися б на спільних принципах, принаймні на тому мінімальному рівні, що робить можливим їх взаємодію у сфері діяльності публічних адміністрацій [13, с. 1063].

З отриманням у 1991 році незалежності Україна обрала курс на євроінтеграцію як єдину альтернативу між побудовою демократичної, соціальної правової держави та поверненням до тоталітарного минулого. При цьому адаптація чинного законодавства України до норм ЄС є однією з найважливіших складових політики європейського вибору не лише нашої країни, а й будь-якої іншої держави, яка прагне прогресивного розвитку шляхом європейської інтеграції [14].

Отже, системне, радикальне реформування українського адміністративного права є нагальною життєвою потребою, що органічно пов'язана з євроінтеграційним вибором нашої держави. Сутність такого реформування полягає в забезпеченні принципової зміни суспільної ролі й призначення цієї галузі права в регулюванні ставлення держави до потреб та інтересів кожної людини, в запровадженні людиноцентристської ідеології адміністративного праворозуміння. Як підкреслював В.Б. Авер'янов, ефективне й вільне здійснення прав людини, формування системи виконавчої влади, яка стане близькою до потреб і запитів людей, а головним пріоритетом її діяльності стане служіння народові та національним інтересам, є одними з головних ознак демократичного суспільства і правової держави [15, с. 125].

Ч. 2 ст. 3 Конституції України проголошує: “Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави” [6]. Відповідно до цього фундаментального конституційного припису діяльність усіх державних інститутів має бути підпорядкована потребам реалізації та захисту прав людини, утвердження їхньої пріоритетності перед усіма іншими цінностями демократичної, соціальної, правової держави.

Визначальна роль у закріпленні й фактичному втіленні зазначеного суспільного стандарту належить саме галузі адміністративного права, яка є необхідною умовою і засобом функціонування публічної влади щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина під час практичного виконання законів та інших нормативно-правових актів держави [7, с. 236].

Разом з тим, до останнього часу справжня роль цієї галузі права в нашій державі залишалася істотно деформованою. Адже ще з радянського періоду абсолютизувалися два аспекти суспільного призначення адміністративного права: з одного боку, як засобу управлінського впливу держави на суспільні процеси, тобто як права управління або “адміністрування”; з іншого – як “юрисдикційного” права, що регламентує застосування державою у відносинах з громадянами різноманітних засобів адміністративного примусу, зокрема заходів адміністративної відповідальності.

Провести успішне реформування (тобто якісне оновлення) зазначеної галузі вітчизняного права неможливо без створення нової адміністративно-правової

доктрини, головне завдання якої – утвердити справжню визначальну спрямованість адміністративного права на забезпечення реалізації та захисту прав громадян. У результаті трансформації адміністративного права на засадах людиноцентристської ідеології ця галузь має стати ключовим засобом гармонізації відносин між публічною владою і людиною [16, с. 88].

Крім того, в сучасних умовах потребують оновлення оцінка характеру предмета та методу регулювання адміністративного права. Адже до недавніх часів найбільш поширеним було визначення адміністративного права як права “управлінського”, тобто предмет цієї галузі безпосередньо пов’язувався з відносинами державного управління. Водночас у світовій юридичній науці нового часу управлінські відносини жодним чином не домінують у змісті предмета адміністративного права, що було притаманне правовому регулюванню в державі радянського періоду, оскільки тоді державне управління домінувало фактично в усіх значущих сферах адміністративного права.

У нинішніх умовах розвитку українського суспільства все чіткіше проявляється так звана “дихотомія” (поділ на дві частини) предмета адміністративного права, що означає відмову від абсолютизації ролі “управлінської” складової в предметі цієї галузі права і визнання більш важливою “публічно-сервісної” (від англ. to serve – служити) складової. Іншими словами, в предметі сучасного адміністративного права домінуючими стають не державно-управлінські, а публічно-сервісні (або обслуговуючі) відносини, тобто відносини, що складаються під час діяльності відповідних публічно-владних органів (або органів публічної адміністрації, до яких окрім органів виконавчої влади слід також відносити й органи місцевого самоврядування) щодо забезпечення конкретним приватним особам належних умов для ефективної реалізації та захисту їхніх прав і охоронюваних законом інтересів.

Публічно-сервісні відносини, які, на відміну від управлінських відносин, мають несубординаційний характер, передбачають не односторонній вплив уповноваженого суб’єкта на підвладний об’єкт, а їх двосторонню взаємодію. За цих умов приватна особа, що потрапляє у сферу дії оновленого адміністративного права, має позиціонуватися передусім як головний адресат виконуваних публічною владою обов’язків (шляхом надання публічних послуг) [7, с. 247–250].

Разом із трансформацією вітчизняного адміністративного права формується якісно новий інститут адміністративних послуг.

Як відомо, інститут права – система відносно відокремлених від інших і пов’язаних між собою юридичних норм, які регулюють певну невелику групу однорідних суспільних відносин. Інститути права є необхідною ланкою в цілісній системі права: це складова частина, ланцюг галузі права. Їх різниця полягає в тому, що інститут регулює не всю родову сукупність суспільних відносин, а лише їх окремі сторони та особливості [17, с. 233].

Як зауважує І.Б. Коліушко, необхідність виділення адміністративних послуг в окремий інститут права, який в адміністративному праві за значенням має стояти в одному ряду з інститутом адміністративної відповідальності, пояснюється однорідністю відносин щодо надання адміністративних послуг, однорідністю норм, якими регулюються ці відносини, тривалою історією та широкою правовою базою [18, с. 107–108].

Інститут послуг є комплексним міжгалузевим правовим інститутом, для якого характерним є поєднання публічно-правових та приватно-правових методів. Ступінь розвитку цього інституту відображає якість функціонування органів публічної влади, є певним індикатором у визначенні політики в державі.

Водночас інститут адміністративних послуг – це складова частина адміністративного права. Зокрема, процедурні дії щодо надання адміністративних послуг регламентуються, в першу чергу, нормами адміністративного права. Суспільні відносини щодо надання таких послуг характеризуються однорідністю, відносно тривалою історією та широкою правовою базою. Також відзначаються однорідністю норми права, якими регулюються ці відносини. Ці норми права пов'язані між собою та становлять систему об'єктивно відокремлених від інших норм права.

Запровадження поняття “адміністративна послуга” суттєво впливає на переосмислення змісту предмета адміністративного права і дає підстави надання та отримання таких послуг вважати його частиною. Крім того, уможливорює визначення цього інституту адміністративного права як системи адміністративно-правових норм, що регулюють відносини, виникаючі в ході організаційної діяльності органів публічної влади, котра передбачена законодавством і здійснюється шляхом реалізації наданих їм владних повноважень, як правило, за зверненням приватної особи, з метою юридичного оформлення умов, необхідних для реалізації її прав, свобод і законних інтересів або виконання покладених на неї законом обов'язків.

Тому, враховуючи значний масив законодавства у сфері надання адміністративних послуг та існування однорідного кола суспільних відносин, можна вести мову про необхідність виокремлення самостійного інституту адміністративних послуг як складової частини галузі адміністративного права України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22.07.1998 р. № 810/98. Офіційний вісник України. 1999. № 21. Ст. 32.
2. Административная реформа в России: научно-практ. пособие / под ред. С.Е. Нарышкина, Т.Я. Хабриевой. Москва: ИНФРА-М, 2006. 352 с.
3. Мельник А.Ф., Оболенський О.Ю., Васіна А.Ю. та ін. Державне управління: навч. посіб. / за ред. А.Ф. Мельник. Київ: Знання-Прес, 2003. 343 с.
4. Вышинский А.Я. Основные задачи науки советского социалистического права. Вопросы теории государства и права. Москва: Госюриздат, 1949. 419 с.
5. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи: монографія / В.В. Цветков (наук. кер.), С.Д. Дубенко, Н.Р. Нижник та ін. Київ: Оріяни, 1998. 364 с.
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Авер'янов В.Б., Дерещ В.А., Школик А.М. та ін. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ: Юстініан, 2007. 288 с.
8. Стариков Ю.Н. Курс общего административного права: В 3 т. / Т. 1: История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты. Москва: НОРМА, 2002. 728 с.
9. Административное право зарубежных стран: учебник / под ред. А.Н. Козырина и М.А. Штатиной. Москва: Спарк, 2003. 229 с.
10. Шмідт-Ассманн Е. Загальне адміністративне право як ідея врегулювання: основні засади та завдання систематики адміністративного права / пер. з нім. Г. Рижков, І. Сойко, А. Баканов; відп. ред. О. Сироїд. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: “К.І.С.”, 2009. 552 с.
11. Кременовська І.В., Коваль М.В., Мичко М.І. Геополітичні аспекти національної безпеки й оборони України: монографія. Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. 184 с.
12. P. Olsen, Johan. Towards a European Administrative Space? ARENA Working Papers WP 02/26. URL: https://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/working-papers2002/wp02_26.htm (дата звернення: 22.09.2014).
13. Фомін Ю.В. Особливості формування Європейського адміністративного простору. Форум права. 2011. № 1. С. 1059–1064. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11fjvear.pdf> (дата звернення: 25.09.2014).
14. Бесчастний В. Окремі питання вдосконалення адміністративного законодавства України у напрямі гармонізації зі стандартами та вихідними засадами права Європейського Союзу. Віче. 2011. № 10. URL: <http://www.viche.info/journal/2558> (дата звернення: 25.09.2014).

15. *Авер'янов В.Б.* До питання про поняття так званих “управлінських послуг”. *Право України*. 2002. № 6. С. 125–127.

16. *Авер'янов В.Б.* Людиноцентристська ідеологія як основа реформування українського адміністративного права в умовах інтеграційного процесу. *Держава та регіони*. Серія: “Право”. 2010. № 2. С. 87–92.

17. *Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах / под ред. проф. М.Н. Марченко. Т. 2. Теория права. Москва: Издательство “Зерцало”, 1998. 640 с.*

18 *Коліушко І.Б.* Виконавча влада та проблеми адміністративної реформи в Україні: монографія. Київ: Факт, 2002. 260 с.

Отримано 01.11.2017